

Agnieszka Zyzka

Kraków

WSPÓŁPRACA NORDYCKA W DZIEDZINIE KULTURY (SPECYFIKA, OSIĄGNIĘCIA, WYZWANIA)

Współpraca kulturalna państw nordyckich ma różny charakter od tego typu aktywności w innych regionach, ze względu na pewną specyfikę¹, odmienność i wewnętrzną spójność nordyckiej kultury. Nie są to oczywiście czynniki wyłącznie wpływające na kształt tej współpracy, gdyż niebagatelne znaczenie mają tu również tradycje dialogu, wspólnego rozwiązywania problemów i sięgania po kompromis².

Celem niniejszego opracowania jest podjęcie próby analizy fenomenu nordyckiej współpracy kulturalnej – zarówno w perspektywie historycznej, jak i w kontekście obecnie podejmowanych na tym polu działań – jego źródeł, cech charakterystycznych oraz różnorodności inicjatyw, jakie obejmuje. Postaram się też ukazać szczególny charakter tego zjawiska na przykładzie wybranej dziedziny kultury, która – jak język – na pozór może nie wydawać się kluczowa, ma jednak ogromne znaczenie społeczne.

Rozwój współpracy kulturalnej

Rys historyczny

Wspólna baza kultury skandynawskiej wyrasta, w dużym uproszczeniu, z tradycji okresu wikingów, a średniowieczne sagi i poematy uznawane są za

---

¹ Szerzej na ten temat: K. Dośpiał-Borysiak, *Polityka Szwecji i Finlandii w regionie Morza Bałtyckiego*, Toruń 2006, s. 37–44, zob. również: J. Grzela, *Teoria i praktyka współpracy regionalnej na przykładzie Regionu Morza Bałtyckiego*, Kielce 2010, s. 393–404.

² Warto podkreślać tę odmienność, gdyż wspólnota historyczna, językowa i pochodzenia etnicznego bynajmniej nie gwarantuje sukcesów nawet w tak stosunkowo łatwej do nawiązania dziedzinie współpracy, jaką jest sfera kultury. Za przykład posłużyć może niezbyt rozwinięta w tej sferze kooperacja państw Europy Środkowej i Wschodniej. Zob.: *Europa Środkowa: mit czy rzeczywistość?*, red. J. Emilewicz, A. Rzegocki, Kraków 2002.

kolektywne osiągnięcia kultury ludów nordyckich. W okresie popularności idei skandynawizmu zaczęto podkreślać znaczenie wspólnych korzeni jako gruntu, na którym państwa nordyckie mogłyby dojść do porozumienia i współpracować. To właśnie ludzie kultury, tacy jak szwedzki poeta Esaias Tegnér, byli protagonistami tej współpracy już w pierwszej połowie XIX w. W tym właśnie okresie wśród pewnych warstw społeczeństw nordyckich rozwinęło się silne przekonanie o wspólnym pochodzeniu i pamięć o wspólnej przeszłości. W kolejnym stuleciu te sentymentalne porywy romantycznego nacjonalizmu przekute zostały w realne projekty współpracy. Po I wojnie światowej pięć już odrębnych, niepodległych państw nordyckich i ich terytoria autonomiczne mogły rozwijać swoje tożsamości i narodowe kultury, jednak cały czas będąc świadomymi swojej kulturalnej i historycznej wspólnoty³.

Przed I wojną światową kontakty w dziedzinie kultury i nauki miały charakter raczej prywatny⁴. Pierwszym krokiem w kierunku zinstytucjonalizowanej współpracy było zakładanie stowarzyszeń nordyckich w poszczególnych państwach regionu (pierwsze powstało w 1919 r.), złożonych zarówno z przedstawicieli rządowych, jak i środowiska prywatnego. Ich celem stanowiło zacieśnianie kontaktów między państwami nordyckimi, szczególnie na polu kulturalnym i akademickim⁵. Wszystkie stowarzyszenia współpracowały w ramach Konfederacji Stowarzyszeń Nordyckich.

Po II wojnie światowej na pierwszy plan wysunęły się zagadnienia związane z bezpieczeństwem i gospodarką. Był to równocześnie okres zacieśniania współpracy w wielu innych dziedzinach. Na przykład częstsze i bardziej regularne stały się, zapoczątkowane w dwudziestoleciu międzywojennym, spotkania ministrów edukacji⁶. Mimo rozlicznych dylematów, rządy państw nordyckich zabiegały o usystematyzowanie i nadanie bardziej formalnego charakteru współpracy kulturalnej. Początki tych działań przypadają już na 1945 r., kiedy to powstała Nordycka Rada Sztuk Pięknych, której zadaniem było popularyzowanie twórczości artystów skandynawskich. Rok później, na spotkaniu skandynawskich ministrów oświaty, utworzono Nordycką Komisję Kultury, organ o kompetencjach doradczych i inicjujących. W jej skład wchodził przedstawiciele rządów, zgrupowani w trzech sekcjach: nauki, oświaty oraz sztuki⁷. W tej konstrukcji

---

³ G. Hálfðanarson, *The History of Nordic Collaboration*, s. 1–5, <http://hugvis.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1007494/Gudmundur.Halfdanarso%2392AF6.pdf> (dostęp: 10.05.2012).

⁴ Z. M. Klepacki, R. Ławniczak, *Rada Nordycka a współpraca i integracja państw skandynawskich*, Warszawa 1997, s. 23.

⁵ G. Hálfðanarson, *The History*, s. 6.

⁶ F. Wendt, *The Northern Council: Its Background, Structure and First Session*, European Navigator, http://www.ena.lu/frantz_wendt_northern_council_background_structure_inaugural_session-2-12291, s. 31, 39 (dostęp: 18.11.2010).

⁷ Z. M. Klepacki, R. Ławniczak, *Rada Nordycka*, s. 80–81.

uwidocznili się często podkreślany później pogląd o traktowaniu kultury szeroko i całościowo, łącząc różne, nieraz odległe od siebie dziedziny⁸. W 1947 r. powstał Nordforsk, organ utworzony do realizacji współpracy w dziedzinie nauk techniczno-przyrodniczych⁹. W tym samym roku państwa skandynawskie podpisały pierwszy układ o współpracy kulturalnej. Jednak brak odpowiednich funduszy spowodował, że działalność Nordyckiej Komisji Kultury miała bardzo ograniczony zasięg¹⁰.

Rada Nordycka nowym impulsem do współpracy

Współpraca kulturalna państw nordyckich zyskała zupełnie nowy wymiar po powołaniu do życia Rady Nordyckiej w 1952 r. Już na pierwszym posiedzeniu Rady w Kopenhadze w 1953 r. powstał specjalny komitet do spraw kultury oraz przyjęto rekomendację w tej sprawie (dotyczyła m.in. podziału obowiązków między instytucjami kulturalnymi, utworzenia nowych, wspólnych instytucji tego typu, kwestii związanych ze studiami i szkolnictwem oraz spraw finansowych)¹¹. Przy Radzie Nordyckiej utworzono Nordycką Komisję Kultury, zorganizowaną podobnie jak jej pierwowzór z 1946 r.

W latach sześćdziesiątych Rada Nordycka nie przeznaczala wprawdzie zbyt wysokich funduszy na cele kulturalne, ale skala współpracy była duża. Kładziono nacisk na łączenie elementów kultury w wymiarze narodowym i regionalnym (nordyckim). Nowe wyzwania stanowiły szybkie przemiany cywilizacyjne, dotyczące także sfery kultury, takie jak upowszechnienie się telewizji, rozwój massmediów, nowych form wyrazu w dziedzinie sztuki¹².

W podpisanym w 1962 r. w Helsinkach traktacie oddzielna część została poświęcona współpracy kulturalnej (obecnie dotyczą jej artykuły 8–13). Podkreślono wiele kwestii, takich jak na przykład wzajemne uznawanie dyplomów, połączenie wysiłków w dziedzinie edukacji i badań naukowych, a także kooperację w dziedzinie literatury, sztuki, muzyki, teatru i filmu z wykorzystaniem możliwości, jakie w tym zakresie daje radio i telewizja¹³.

W 1966 r. na spotkaniu ministrów kultury i edukacji powołano Nordycki Fundusz Kulturalny. Miał on zapewnić odpowiednie środki na finansowanie

---

⁸ B. Piotrowski, *Integracja Skandynawii. Od Rady Nordyckiej do wspólnoty europejskiej*, Poznań 2006, s. 227.

⁹ K. Lehtisalo, *The History of NORDU.net*, Nordic Infrastructure for Research & Education, http://www.nordu.net/history/TheHistoryOfNordunet_simple.pdf (dostęp: 14.06.2012).

¹⁰ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 227.

¹¹ F. Wendt, *The Northern* (dostęp: 18.11.2010).

¹² B. Piotrowski, *Integracja*, s. 228–229.

¹³ *Treaty of Cooperation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, signed on 23 March 1962, http://www.norden.org/fi/julkaisut/julkaisut/1999-801/at_download/publication-file (dostęp: 08.12.2010).

współpracy w tym zakresie. Zgodnie z umową stanowiącą formalnoprawną podstawę jego funkcjonowania, zasadniczym celem Funduszu jest finansowanie nordyckiej współpracy kulturalnej (zarówno w państwach nordyckich jak i poza nimi) w dziedzinie edukacji, badań oraz wszelkiej aktywności związanej z kulturą, a także działań o charakterze informacyjnym i promocyjnym. Funduszem zarządza Rada Nadzorcza złożona z 13 członków, mianowanych przez Radę Nordycką i Nordycką Radę Ministrów¹⁴.

W 1970 r. Komitet Organizacyjny Rady Nordyckiej zwrócił uwagę na potrzebę dalszego wzmocnienia formalnych ram współpracy i zaproponował podpisanie specjalnej umowy o współpracy kulturalnej. Kierując się tymi zaleceniami, ministrowie oświaty i kultury pięciu państw nordyckich podpisali w Helsinkach (15 marca 1971 r.) Nordycką Umowę Kulturalną (weszła w życie z początkiem następnego roku). Miała ona służyć wzmocnieniu i zintensyfikowaniu współpracy kulturalnej w szerokim znaczeniu dla dalszego rozwoju nordyckiej wspólnoty kulturowej, poprzez wspólne planowanie, koordynowanie, współpracę i podział pracy. Cele i zadania miały być realizowane przez nowo utworzoną Nordycką Radę Ministrów we współdziałaniu z Radą Nordycką. Rada Ministrów powołała również Sekretariat Nordyckiej Współpracy Kulturalnej. Miał on współdziałać z Komitetem Wyższych Urzędników oraz Nordyckim Funduszem Kulturalnym¹⁵. W umowie wiele uwagi poświęcono kwestiom oświaty (treści kształcenia, struktury szkolnictwa, kompetencjom pedagogicznym, nauczaniu języków obcych przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o krajach nordyckich); wzajemnego uznawania dyplomów; współpracy radiowej, telewizyjnej, w dziedzinie szeroko pojętej sztuki i literatury; kultywowania i rozwoju kultur mniejszości narodowych w Skandynawii.

W latach siedemdziesiątych Rada Nordycka kładła duży nacisk na przyspieszenie integracji kulturowej Skandynawii. Podkreślano znaczenie kultury dziecięcej oraz wspieranie młodych twórców kultury (zajmował się tym utworzony w tym okresie Komitet Nordycki Współpracy Młodzieżowej). Bardzo ważnym elementem była kultura mniejszości etnicznych, takich jak Saamowie, Farerowie¹⁶ i Grenlandczycy. Jednocześnie stale wzrastały nakłady finansowe na współpracę kulturalną (głównie ze środków Nordyckiego Funduszu Kulturalnego i Nordyckiej Rady Ministrów). W tym kontekście istotne znaczenie miał

---

¹⁴ *The Nordic Culture Fund: Agreement between Denmark, Finland, Norway, and Sweden*, signed on 3 October 1966, <http://www.nordiskkulturfond.org/Om%20fonden/~media/> (dostęp: 07.06.2012).

¹⁵ Z. M. Klepacki, R. Ławniczak, *Rada Nordycka*, s. 82. Początkowo Sekretariat Nordyckiej Rady Ministrów podzielony był na dwie części – jedna: z siedzibą w Kopenhadze, zajmowała się współpracą kulturalną (przejęła ona funkcje Nordyckiej Komisji Kulturalnej), a druga, z siedzibą w Oslo, pozostałymi sprawami. W 1986 r. oba oddziały zostały połączone. Obecnie siedzibą sekretariatu jest Kopenhaga.

¹⁶ Rdzenni mieszkańcy Wysp Owczych.

też fakt, że lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte to okres największego rozwoju socjaldemokratycznego modelu „państwa dobrobytu” w Skandynawii – modelu, którego bardzo ważną częścią jest rozwój kultury, oświaty i nauki¹⁷.

W latach osiemdziesiątych zapoczątkowano tworzenie sieci instytucji kulturalnych zwanych Domami Nordyckimi. Pierwszy powstał już w 1965 r. w Reykjavíku, kolejny utworzono na Wyspach Owczych w 1983, w 1984 – na Åland, a w 1986 – na Grenlandii¹⁸. Obecnie podobne instytucje (pod różnymi nazwami) istnieją także w Finlandii, na Litwie, na Łotwie, w Estonii oraz w Rosji (Petersburg)¹⁹. Celem tych zlokalizowanych na obrzeżach regionu nordyckiego placówek jest upowszechnianie informacji o kulturze skandynawskiej, działanie jako lokalny ośrodek tej kultury oraz kultur lokalnych (farskiej, inuickiej itd.).

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych Rada Nordycka zwróciła uwagę na zmieniający się kontekst polityczny współpracy kulturalnej, konieczność jej modernizacji oraz możliwości rozszerzenia na inne państwa basenu Morza Bałtyckiego. Odwoływano się do tradycji epoki wikingów i hanzeatyckiej jako symbolu istniejących od wieków połączeń kulturalnych między Europą Północną, Zachodnią i Wschodnią²⁰. Kooperacja kulturalna z państwami bałtyckimi nie była wcale aż tak oczywista²¹, choć *per saldo* okazała się być dużym sukcesem²².

Czynnik bałtycki i europejski

Kolejnym wyzwaniem dla nordyckiej współpracy kulturalnej było przystąpienie Finlandii i Szwecji do Unii Europejskiej w 1995 r. Stało się to pretekstem do dyskusji nad gwałtownymi przemianami zachodzącymi w Europie i „europeizacją” kultur regionu północnego²³. Na spotkaniu ministrów kultury w 1996 r. zaznaczono wagę projektowania nordyckiej współpracy kulturalnej w szerszym kontekście europejskim. Opowiadano się za szeroką kooperacją w tej sferze z integrującymi się państwami europejskimi. Jednocześnie mocno podkreślano, że

---

¹⁷ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 230–233.

¹⁸ *Ibidem*, s. 235.

¹⁹ *Nordic Cultural Contacts*, Nordic Culture Point, <http://www.kknord.org/lang-en/nordic-culture-portal/nordic-cultural-contacts> (dostęp: 15.10.2011).

²⁰ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 235–236.

²¹ Eksperyment przeprowadzony wśród uczniów przez estońskiego nauczyciela w latach osiemdziesiątych XX w. pokazał, że dla narodów bałtyckich kraje nordyckie stanowiły odległy i obcy obszar.

²² R. Juurak, *NB8 – Cooperation of the Baltic and Nordic Countries*, Nordic network for adult learning, <http://www.nordvux.net/page/260/nb8cooperationofthebalticandnordiccountries.htm> (dostęp: 15.11.2011).

²³ „Europeizacja” nie tylko w dziedzinie kultury była procesem trudnym i przebiegała z oporami. Zob.: N. Gurfinkel, *Europeizacja albo skansen*, „Rzeczpospolita” 1995, z 2 marca, http://new-arch.rp.pl/artykul/45464_Europeizacja_albo_skansen.html (dostęp: 07.05.2010).

państwa nordyckie mają własne znaczące dokonania w dziedzinie kultury, które należą upowszechnić.

W latach dziewięćdziesiątych bardzo silnie zaznaczył się element bałtycki i europejski we współpracy kulturalnej państw nordyckich. Jednak równie poważne zagadnienie stanowił szybko postępujący proces globalizacji, uniformizacji i komercjalizacji kultury, wobec czego zachowanie nordyckich wartości kulturowych było znacznie trudniejsze. Rewolucja informatyczna stała się nowym wyzwaniem dla utrzymania narodowej odrębności oraz regionalnej tożsamości państw nordyckich. Obawę budziło też zagrożenie, jakie globalna integracja kulturowa niesie dla języków używanych przez małe narody. Wszystkie te czynniki powodowały konieczność rewizji strategii współpracy kulturalnej przy jednoczesnym zachowaniu tradycyjnej otwartości społeczeństw nordyckich. Nieunikniony wpływ, jaki globalizacja kulturalna i nowe technologie informacyjne wywierały na rozwój kultury w tych państwach sprawiał, że niezwykle ważne stało się wykorzystanie powyższych zjawisk jako instrumentów ochrony, popularyzacji i rozwoju kultury nordyckiej. Konieczne stało się uznanie zmian i przystosowanie się do nich²⁴. Nie bez powodu przedstawiony w 2000 r. raport panelu ekspertów dotyczący perspektyw nordyckiej współpracy nosił tytuł *Open to the Winds of the World*²⁵.

W pierwszej dekadzie XXI w. nordycka współpraca kulturalna przeszła poważną modernizację. W 2005 r. ministrowie kultury państw nordyckich podjęli decyzję o reformie, która uczyniłaby tę współpracę bardziej elastyczną i otwartą na nowe działania zarówno na szczeblu regionalnym, jak i międzynarodowym (zmiany weszły w życie w 2007 r.). Dzięki redukcji administracji (dziewięć z dwudziestu instytucji miało zostać rozwiązanych) zwiększone zostały fundusze na realizację przedsięwzięć w sferze kultury²⁶. Zreformowano programowanie działań w ramach współpracy kulturalnej – dawna struktura sektorowa została zastąpiona tematyczną (terminowe projekty tematyczne). Utworzono nową instytucję – Nordic Culture Point – która miała służyć jako sekretariat dla programów kulturalnych i grup ekspertów Nordyckiej Rady Ministrów. Trzy takie programy zostały uruchomione – między innymi Nordic Game Program, zajmujący się rozwojem nordyckiego sektora gier komputerowych²⁷. Odzwierciedla

²⁴ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 236–241.

²⁵ *Annual report 2000*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 60, http://www.norden.org/en/publications/publications/2001-705/at_download/publicationfile (dostęp: 05.08.2011).

²⁶ *A Year of Renewal 2005*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 41, http://www.norden.org/en/publications/publications/2006-709/at_download/publicationfile (dostęp: 05.08.2006). Oszczędności sięgać miały 50 mln koron duńskich, przy wydatkach na współpracę kulturalną rządu 155 mln (w 2005 r.).

²⁷ *Modern Partnerships for a Stronger Region 2006*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 30–31, <http://www.norden.org/en/publications/publications/2007-717> (dostęp: 05.08.2011).

to aktywną postawę państw nordyckich wobec ekspansji nowych technologii w dziedzinie kultury i znakomicie obrazuje, jak globalne trendy w kulturze (zglobalizowany rynek gier komputerowych) mogą być wykorzystane do rozwoju i promocji kultury w skali regionalnej.

Nowy plan działań, opracowany przez ministrów kultury państw nordyckich na lata 2010–2012, opiera się na pięciu priorytetach:

- globalizacja,
- dzieci i młodzież,
- dziedzictwo kulturowe,
- różnorodność,
- język²⁸.

Ponadto zdecydowano się poddać formalnej ocenie reformę współpracy kulturalnej wprowadzoną w 2007 r.²⁹

Nordycka współpraca kulturalna jest na bieżąco konfrontowana z najnowszymi globalnymi i regionalnymi trendami i wyzwaniem oraz stale do nich dostosowywana. Organizacje nordyckiej współpracy starają się iść z duchem czasu – a co ważniejsze – nadążają. Świadczy o tym chociażby ich obecność na portalach społecznościowych, takich jak Facebook czy Twitter³⁰.

Współpraca w dziedzinie języków – szczególnym przykładem współpracy kulturalnej

Specyfika języków nordyckich

Języki skandynawskie (północnogermańskie) to obecnie duński, szwedzki, norweski, islandzki i farerski. Wszystkie wyrastają z tego samego staronordyckiego pnia i wykazują wiele podobieństw. Posługuje się nimi około 25 mln ludzi, z czego 80% używa duńskiego, norweskiego lub szwedzkiego. Drugą grupą języków w krajach nordyckich są języki ugrofińskie – fiński, saami³¹, kven w Norwegii, karelski w Finlandii i meänkieli w Szwecji³². Do trzeciej grupy należy język grenlandzki. Wspólnota językowa jest jednym z najważniejszych czynników ułatwiających nordycką współpracę, zarówno w sensie symbolicznym (wspólne pochodzenie, dziedzictwo), jak i czysto praktycznym (porozumiewanie się bez

---

²⁸ Szczegółowy dokument dostępny na stronie internetowej Nordyckiej Rady Ministrów od 1 czerwca 2010 r.

²⁹ *New Vision for Culture*, <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/new-vision-for-culture/> (dostęp: 20.11.2011).

³⁰ <http://www.norden.org/en/news-and-events/twitter>, <http://www.norden.org/en/news-and-events/facebook> (dostęp: 20.11.2011).

³¹ Zob.: *Resolution on the Draft Nordic Saami Convention*, www.arcticpolar.org/ipy-joint-committe (dostęp: 15.04.2012).

³² Zob. na ten temat: T. Barry, *Linguistic diversity, Ecosystem services, Arctic Biodiversity Trends 2010*, Akureyri, 2011, s. 100 i n.

przeszkód, brak konieczności tłumaczenia każdego dokumentu itd.). Duński, norweski i szwedzki są językami roboczymi we współpracy nordyckiej. Podczas posiedzeń Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów tłumaczenia są dokonywane tylko z języków fińskiego i islandzkiego a trzema językami skandynawskimi³³.

Wzajemne rozumienie języków skandynawskich jest różne. Według badań przeprowadzonych na uniwersytecie w Lund, a sfinansowanych przez Nordycki Fundusz Kulturalny, największe problemy ze zrozumieniem innych nordyckich języków mają mieszkańcy Sztokholmu i Kopenhagi³⁴ oraz duńska młodzież. Norwegowie najlepiej rozumieją pozostałe skandynawskie języki, gdyż przyzwyczajeni są do różnorodnych dialektów³⁵. Norwegowie i Duńczycy lepiej rozumieją się wzajemnie niż Szwedzi ich. Największym problemem jest zrozumienie języka islandzkiego³⁶. Język fiński jest wprawdzie niezrozumiały dla innych Skandynawów, ale Finlandia ma dwa języki urzędowe – fiński i szwedzki. Podobna sytuacja jest na Wyspach Owczych, gdzie urzędowymi językami są farski i duński. Ponadto, w Finlandii, na Islandii, Wyspach Owczych i Grenlandii nauka jednego języka skandynawskiego w szkole jest obowiązkowa. Ogólna tendencja wykazuje spadek wzajemnego zrozumienia ludzi posługujących się tymi językami, szczególnie wśród młodzieży, co jest przedmiotem troski ze strony nordyckich organizacji współpracy³⁷. Dodatkowo funkcjonują języki mniejszości narodowych – saami i grenlandzki. Nie można także zapomnieć o wielu językach, jakimi posługuje się liczna rzesza imigrantów w krajach nordyckich.

Początki współpracy językowej

Początki współpracy państw nordyckich w dziedzinie językowej sięgają lat czterdziestych XX w., kiedy w państwach tych zaczęły powstawać tak zwane rady językowe. Początkowo zajmowały się przede wszystkim dbaniem o czystość języka narodowego, monitorowaniem jego rozwoju i zmian w nim za-

³³ *Language*, <http://www.norden.org/en/the-nordic-region/spraak> (dostęp: 20.11.2011).

³⁴ *Urban Misunderstandings*, Norden this week – Monday 01.17.2005, [http://web.archive.org/web/20050213062716/http://www.norden.org/norden_i_veckan/2005/uk/050117.asp#Urban misunderstandings](http://web.archive.org/web/20050213062716/http://www.norden.org/norden_i_veckan/2005/uk/050117.asp#Urban%20misunderstandings) (dostęp: 06.05.2010). O trudnościach komunikacyjnych między Duńczykami i Szwedami zob.: Ch. Gooskens, V. J. van Heuven, R. van Bezooijen, J. Pacilly, *Is Danish an Intrinsically More Difficult Language to Understand than Swedish?*, http://www.let.rug.nl/~gooskens/pdf/publ_methods_2009a.pdf (dostęp: 07.05.2010).

³⁵ *Young Danes Poor at Nordic Languages*, Norden this week – Monday 01.17.2005, [http://web.archive.org/web/20050213062716/http://www.norden.org/norden_i_veckan/2005/uk/050117.asp#Urban misunderstandings](http://web.archive.org/web/20050213062716/http://www.norden.org/norden_i_veckan/2005/uk/050117.asp#Urban%20misunderstandings) (dostęp: 06.05.2010).

³⁶ A. Zygierewicz, *Współpraca państw nordyckich*, Kancelaria Sejmu – Biuro Studiów i Ekspertyz, 2005, s. 2, http://biurosejmu.sejm.gov.pl/teksty_pdf_05/i-1115.pdf (dostęp: 06.05.2010).

³⁷ *Why do We Have Nordic Language Co-operation?*, <http://www.norden.org/en/areas-of-co-operation/sprog/why-do-we-have-nordic-language-co-operation> (dostęp: 06.05.2010).

chodzących oraz utrzymaniem podstawowej funkcji języka jako narzędzia komunikacji w obrębie kraju. Jednak podobnie jak w innych dziedzinach życia i tu wcześniej dostrzeżono korzyści, jakie może przynieść połączenie wysiłków w skali regionalnej. Już w połowie lat pięćdziesiątych rady językowe zaczęły się konsultować na nordyckich konferencjach językowych. Dyskutowano kwestie związane z ujednoczeniem języków w zakresie ortografii i specjalistycznego słownictwa.

Od lat siedemdziesiątych w pracach Rady Nordyckiej przewijał się pomysł utworzenia nordyckiej rady językowej. Nie doczekał się jednak realizacji aż do 1976 r., kiedy Rada Nordycka wydała rekomendację o utworzeniu Nordyckiego Sekretariatu ds. Języka. Dwa lata później rozpoczął on działalność (z siedzibą w Oslo) dzięki dofinansowaniu Nordyckiej Rady Ministrów. Jego celem było umacnianie wspólnoty językowej, polepszanie nordyckiej komunikacji językowej, upowszechnianie znajomości wszystkich języków nordyckich na terenie Skandynawii poprzez nauczanie ich w szkołach oraz używanie w mediach. Z inicjatywy Sekretariatu podejmowano wiele konkretnych działań: zwoływano konferencje w sprawach językowych, wydawano dwujęzyczne słowniki, a od 1981 r. również czasopismo naukowe „Sprog i Norden”. W celu usprawnienia komunikacji międzynordyckiej proponowano nawet utworzenie syntetycznego „języka skandynawskiego”, swoistego nordyckiego esperanto, opartego na podobieństwach i wspólnych cechach języków nordyckich – były to jednak plany utopijne³⁸.

W 1976 r. powołano do życia Nordterm. Początkowo była to nieformalna grupa ekspertów zajmujących się terminologią techniczną. Ramy organizacyjne, podobnie jak w wielu innych aspektach nordyckiej współpracy, nadano tej inicjatywie dużo później, na mocy statutu z 1987 r. Nordterm złożony jest z sieci narodowych instytucji państw nordyckich, zajmuje się rozwojem współpracy w dziedzinie terminologii technicznej poprzez wymianę informacji, doświadczeń i wyników, wspólne projekty, konferencje, seminaria, badania, publikacje. W pracach Komitetu Kierującego (który jest organem zarządzającym Nordterm) bierze udział obserwator z Nordyckiej Rady Językowej³⁹.

Współpraca językowa w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych

Inną inicjatywą we współpracy językowej był zapoczątkowany w 1981 r. program NORDMÅL. Obejmował on wiele różnych zagadnień z tej dziedziny, skupiając się na równouprawnieniu wszystkich języków nordyckich, zachowaniu zagrożonych języków mniejszości (saami, farerskiego, grenlandzkiego),

³⁸ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 244–245. Sekretariat działał do 1996 r.

³⁹ Nordterm, <http://www.nordterm.net/> (dostęp: 07.05.2010). Zob. też: *Nordterm statute*, <http://www.nordterm.net/info/NordtermsVedtekter2007.pdf> (dostęp: 07.05.2010).

usprawnieniu ogólnonordyckiej komunikacji językowej. Miał on być realizowany na poziomie szkolnictwa, badań naukowych, mediów, działalności translatorskiej i instytucji kulturalnych⁴⁰.

Znaczącym sukcesem nordyckiej współpracy w dziedzinie języka było podpisanie w 1981 r. (weszła w życie w 1987 r.) konwencji językowej (*Konwencja pomiędzy Danią, Finlandią, Islandią, Norwegią i Szwecją w sprawie prawa obywateli nordyckich do posługiwania się językiem ojczystym w innych krajach skandynawskich*). Umowa ta dawała prawo obywatelom jednego państwa nordyckiego do używania swojego języka w kontaktach z władzami i publicznymi organami drugiego państwa nordyckiego (poza sądami). Dotyczy to instytucji służby zdrowia, opieki społecznej, opieki nad dziećmi, rynku pracy, podatkowych, policyjnych i oświatowych. W sprawach sądowych nakłada obowiązek udzielenia bezpłatnie odpowiedniej pomocy translatorskiej⁴¹. Znaczenie tej konwencji jest obecnie mniejsze z powodu rosnącej roli języka angielskiego w interakcjach między państwami nordyckimi⁴².

Po rozwiązaniu Nordyckiego Sekretariatu ds. Języka w 1996 r., pod auspicjami Nordyckiej Rady Ministrów utworzona została Nordycka Rada Językowa. Jest to swoista sieć współpracy między radami językowymi państw nordyckich i ich terytoriów autonomicznych. Spełnia funkcje doradcze, organizuje konferencje, opracowuje raporty, inicjuje projekty badawcze. Nordycka Rada Ministrów powołała również Grupę Opiniodawczą ds. Polityki Językowej (Nordic Council of Ministers Language Policy Reference Group) w celu koordynacji różnych językowych inicjatyw⁴³.

Powodem, który często towarzyszył nordyckiej współpracy językowej w ostatniej dekadzie, była obawa przed zagrożeniem, jakie stanowi zwiększająca się presja ze strony globalizacji kulturowej. Symptomatyczne były wyniki badań przeprowadzonych w 2005 r. dotyczących liczby słów zapożyczonych z innych języków używanych przez Skandynawów – odsetek zapożyczeń z języka angielskiego wyniósł 1,2%, ponad dwa razy więcej niż w 1975 r.⁴⁴ Już w dorocznym raporcie Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów z 1999 r. podkreślano zwiększoną ekspansję głównie słownictwa angielskiego na narodowe języki nordyckie. Zwracano uwagę na to, że największe skandynawskie przedsiębiorstwa, takie jak SAS, wybierają angielski jako swój wewnętrzny, „korporacyjny” język⁴⁵. Podobne obawy zawierał raport Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Mi-

⁴⁰ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 246–247.

⁴¹ *Språkkonventionen*, <http://www.norden.org/da/om-samarbejdet/aftaler/aftaler/sprog/spraakkonventionen> (dostęp: 07.05.2011).

⁴² *20th Anniversary of the Nordic Language Convention*, <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/20th-anniversary-of-the-nordic-language-convention> (dostęp: 07.05.2011).

⁴³ B. Piotrowski, *Integracja*, s. 248.

⁴⁴ *Young Danes Poor at Nordic Languages*.

⁴⁵ *Annual Report 1999*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 9, <http://>

nistrów z 2002 r. Język angielski zyskał dużą popularność szczególnie w szkolnictwie wyższym.

W jednej ze swoich publikacji Grupa Opiniodawcza ds. Polityki Językowej przedstawia pesymistyczną wizję dominacji angielskiego w najważniejszych dziedzinach życia społeczeństw nordyckich i zepchnięcia narodowych języków do roli lokalnych dialektów⁴⁶. Przewodnicząca Rady Nordyckiej w 2000 r. Sigridur Anna Thordardottir zapytana o możliwość posługiwania się angielskim w współpracy nordyckiej, zdecydowanie zaprzeczyła, dodając jednocześnie, że istnieje ścisły związek między zachowaniem nordyckiej odrębności a używaniem narodowych języków we wzajemnej współpracy⁴⁷.

Współpraca językowa odbywa się także w ramach programu Nord Plus (jest to inicjatywa Nordyckiej Rady Ministrów, która ma na celu finansowanie współpracy na polu ustawicznego kształcenia), a konkretnie – jego istniejącego od 2004 r. komponentu Nord Plus Language. W ramach tego programu środki finansowe przydzielane są instytucjom, organizacjom, sieciom instytucji i organizacji oraz osobom prywatnym na cele promocji i rozwoju komunikacji międzynordyckiej i języków nordyckich⁴⁸. W obecnej edycji (na lata 2008–2011) program Nord Plus Nordic Languages and Culture został oddzielony od ogólnego Programu Ramowego Nord Plus⁴⁹.

Deklaracja w sprawie nordyckiej polityki językowej

Problem zagrożenia języków nordyckich przez narastające zjawisko kulturowej unifikacji jest jednym z naczelnych we współpracy językowej państw tego regionu. O jego wadze świadczy wydana w 2006 r. przez ministrów kultury i edukacji deklaracja w sprawie nordyckiej polityki językowej. Jest to pierwszy

---

www.norden.org/en/publications/publications/2000-423/at_download/publicationfile (dostęp: 07.05.2010).

⁴⁶ *Enriching Everyday Life 2002*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 32, http://www.norden.org/en/publications/publications/2003-728/at_download/publicationfile (dostęp: 07.05.2010).

⁴⁷ *Annual Report 2000*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 45, http://www.norden.org/en/publications/publications/2001-705/at_download/publicationfile (dostęp: 05.05.2010).

⁴⁸ *An Open Nordic Region*, The Nordic Council and Nordic Council of Ministers, s. 27–28, http://www.norden.org/en/publications/publications/2004-708/at_download/publicationfile (dostęp: 07.05.2010).

⁴⁹ Zob.: *NordPlus Framework Programme 2008–2011. Handbook*, [http://www2.siba.fi/nordplus/Nordplus%20Programme%20Handbook%202008%20\(english\).pdf](http://www2.siba.fi/nordplus/Nordplus%20Programme%20Handbook%202008%20(english).pdf) (dostęp: 07.05.2010) oraz *NordPlus Framework Programme 2008–2011. Common Programme Document for the Nordplus Programme Committees*, <http://www.nordplonline.org/eng/content/download/366/2798/file/Nordplus%20Common%20Programme%20Document-revised%202010.pdf> (dostęp: 07.05.2010).

tego typu dokument w historii nordyckiej współpracy językowej. Ma duże znaczenie, chociaż nie jest wiążący.

W deklaracji stwierdza się, że wszystkie języki w krajach nordyckich są równe (nie wszystkie jednak odgrywają równie ważną rolę). Poza językami nordyckimi na terenie tych krajów w użyciu jest około 200 innych języków, którymi posługują się imigranci, co znacząco zwiększa różnorodność językową regionu. Podstawą polityki językowej jest zachowanie silnej pozycji języków zasadniczych dla poszczególnych społeczeństw (odnosi się to do duńskiego, fińskiego, islandzkiego, norweskiego, szwedzkiego, farskiego, grenlandzkiego i saami) oraz dalsze prowadzenie współpracy nordyckiej w językach skandynawskich (duńskim, norweskim i szwedzkim). Deklaracja mówi o korzyściach, jakie płyną z wielojęzycznego charakteru regionu nordyckiego i o konieczności zapewnienia jego mieszkańcom praw do rozwoju językowego. Wymienia się prawa do:

- nauki języka zasadniczego dla danego społeczeństwa, by móc uczestniczyć w życiu tego społeczeństwa;
- nauki języków skandynawskich, by móc uczestniczyć w nordyckiej wspólnocie językowej;
- nauki języka o znaczeniu międzynarodowym, by móc uczestniczyć w rozwoju światowej społeczności;
- zachowania i rozwoju języka macierzystego oraz języków mniejszości narodowych.

Celem polityki językowej jest sprawienie, by wszyscy mieszkańcy regionu nordyckiego znali dobrze nie tylko język zasadniczy dla społeczności, w której żyją, lecz także aby byli w stanie porozumieć się ze wszystkimi mieszkańcami tego regionu oraz ludźmi spoza regionu – w innym obcym języku. Aby osiągnąć ten cel, wyznaczono cztery obszary współpracy ministrów kultury i edukacji:

- zrozumienie języka i umiejętności językowe (obejmuje programy nauczania języków nordyckich w szkołach, obecność tych języków w mediach, dostępność książek, słowniki w formie drukowanej i elektronicznej, komputerowe programy do tłumaczeń i wielojęzyczne bazy danych);
- równoległe użycie języków (żaden z języków nordyckich nie może wypierać drugiego; wiele języków powinno być używanych jednocześnie w danej sferze życia czy na danym terytorium; dotyczy to także języka angielskiego);
- wielojęzyczność (zachowanie i rozwój języków mniejszości);
- kraje nordyckie jako region pionierski w sprawach językowych (nordycki model wspólnoty językowej i współpracy w dziedzinie języka powinien być upowszechniany na arenie międzynarodowej)⁵⁰.

Realizacja tych ambitnych planów pozostała jednak w dużym stopniu na papierze. W 2008 r. znacząca grupa deputowanych na forum Rady Nordyckiej ostro skrytykowała zbyt powolne i niezdecydowane, ich zdaniem, działania mi-

⁵⁰ *Declaration on a Nordic Language Policy*, http://www.norden.org/en/publications/publications/2007-746/at_download/publicationfile (dostęp: 08.05.2010).

nistrów edukacji i kultury, odpowiedzialnych za realizowanie celów deklaracji. Przewodniczący Komitetu ds. Kultury i Edukacji stwierdził, że od 2006 r. praktycznie nic nie zostało zrobione w tej sprawie⁵¹. Sygnałem alarmowym dla nordyckiej współpracy językowej była wcześniejsza decyzja Nordyckiej Rady Młodzieży o używaniu podczas obrad języka angielskiego, gdy nie jest możliwe porozumienie się w którymś z języków nordyckich. Decyzja ta stała w jawnej sprzeczności z postanowieniami deklaracji⁵².

Pewne działania w celu wypełnienia założeń deklaracji zostały jednak podjęte. Przykładem może być sukces projektu Nordic Language Pilots, którego celem jest kształcenie nauczycieli uczących w szkołach języków nordyckich jako obcych, by młodzież w różnych państwach regionu wciąż mogła porozumiewać się między sobą w tych językach zamiast po angielsku. Pilotażowy projekt prowadzony w latach 2007–2008 był kontynuowany w nowej edycji w latach 2009–2011⁵³.

Język jest także jednym z pięciu priorytetów nowego planu na lata 2010–2012 przyjętego przez ministrów kultury państw nordyckich.

Wnioski

Współpraca nordycka jest jednym z najciekawszych zjawisk wśród współczesnych form współpracy regionalnej. Należy do najstarszych tego typu inicjatyw na świecie i ma niezwykle szeroki zakres. Realizowana jest według unikalnego wzorca, jakże odmiennego od tego stosowanego przez inne kraje europejskie. Pragmatyzm, dialog, konsensus i oddolne budowanie sieci kooperacji zamiast rozpoczynania jej od zawierania formalnych zobowiązań i tworzenia silnych instytucji – to niektóre cechy charakterystyczne tego wzorca.

Można powiedzieć, że współpraca kulturalna jest relatywnie najłatwiejsza do nawiązania; osiągnięcie porozumienia na tym polu jest stosunkowo mało problematyczne, w porównaniu choćby z kwestiami gospodarczymi. We współpracy państw nordyckich komponent kulturalny jest bardzo silnie zaznaczony. Łatwość nawiązywania kontaktów w dziedzinie kultury jest w tych państwach niewątpliwie uwarunkowana wspólnotą tradycji i doświadczeń historycznych. Współpraca kulturalna – wielostronna, wielopoziomowa – obejmuje szeroki wachlarz dziedzin takich jak: oświata i badania naukowe, język i literatura, sztuka, media i komunikacja. Nie jest możliwe w ramach powyższego opracowania wyczerpujące przedstawienie wszystkich aspektów współpracy kulturalnej. Jego

---

⁵¹ *Sharp Criticism of Efforts for Nordic Languages*, <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/sharp-criticism-of-efforts-for-nordic-languages/> (dostęp: 08.05.2010).

⁵² *Danish Criticism of Youth Council*, <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/danish-criticism-of-youth-council/> (dostęp: 08.05.2010).

⁵³ *EU honours Nordic Language Pilots*, <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/eu-honours-nordic-language-pilots/> (dostęp: 08.05.2010).

zadaniem jest zaprezentowanie kooperacji państw nordyckich w określonym wycinku – na polu językowym.

Warto jednak pamiętać, że specyfika tej współpracy polega na nawiązywaniu kontaktów we wszelkich dziedzinach, którymi strony współpracujące mogą być zainteresowane, zacieśnianiu więzów na różnych płaszczyznach – pomiędzy instytucjami publicznymi i prywatnymi, organizacjami społecznymi, przedsiębiorstwami, grupami profesjonalistów, urzędnikami itd. – do momentu, w którym te nieformalne kontakty nie będą się mogły dalej rozwijać bez nadbudowy w postaci międzynarodowych instytucji i administracji. Wspólne instytucje tworzy się jednak tylko w takim zakresie, w jakim są one niezbędne. Brak ścisłej formalizacji czyni tę współpracę bardziej elastyczną – nie każda zmiana wymaga, na przykład, rewizji traktatu. W taki właśnie sposób rozwijała się nordycka współpraca kulturalna – od prywatnych inicjatyw, kontaktów między intelektualistami i profesjonalistami z różnych dziedzin, po zorganizowaną politykę kulturalną w ramach Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów. Nadal jednak kluczową rolę odgrywają inicjatywy samych obywateli państw nordyckich oraz dialog instytucji nordyckiej współpracy z różnego rodzaju stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi.

Summary

NORDIC COOPERATION IN THE FIELD OF CULTURE (SPECIFICITY, ACHIEVEMENTS, CHALLENGES)

The cultural community is the most important integrating factor in the Nordic countries and it can easily be considered as the cornerstone of the entire Nordic cooperation. The lively cultural contacts united these countries long before the rise of Nordic Council, cultural cooperation is therefore the oldest, most important and by far probably the most prosperous area of Nordic cooperation. Cultural cooperation – multilateral and multilevel – covers a wide range of areas such as education and research, language and literature, art, media and communication. The strength of this cooperation is the flexibility, rapid response to changes and adapting to new trends ruling culture. Therefore it can be expected that in the future the Nordic countries will continue and develop nearly 60 year tradition of cooperation with equal success thus far.